

Az *Időképek* című kiállítás működése: közönség és kapcsolat

I. Ritka és merész vállalkozásról szólva az „ördög ügyvédjének” felkért előadó is csak az elismerés hangján kezdheti töprengéseinek, gondolatainak megosztását a hallgatóival, akik ráadásul szakmai szempontból jóval többet tudnak nála. Mert szerintem ritka és merész vállalkozás az *Időképek* című kiállítás több szempontból is.

Először: egy egész évre tervezett és azt ki is töltő időszaki kiállítás. *Másodszor:* hatalmas területet magában foglaló tárlat, amely joggal és érvényesen utal az állandó néprajzi kiállításra is. *Harmadszor:* komplex kiállítás, amely messze túllépi a „hagyományos” (vagy, ha tetszik, az átlagember felfogása szerinti) néprajz határait, a megjelenítésben pedig minden rendelkezésre álló tárgyra, eszközre és információhordozóra épít. *Negyedszer:* egyetlen fogalom vagy fogalomkör köré építi fel mondanivalóját, anélkül hogy kimerítené az összes lehetőséget, vagyis ebben az értelemben is komplex. *Ötödször:* tervezése és koncipiálása idején szülői kiállítási és értelmezési szempontból egyaránt komplexen gondolkodtak és terveztek, nem hagyták képzeletüket, elképzeléseiket attól a mifelénk állandó és jogos aggodalomtól befolyásoltatni, hogy „mi lesz, ha nem lesz elegendő pénz”; egyszóval nem onnan kezdték az építkezést, hogy „mennyi van”, hanem onnan, hogy „mennyi kell(ene)”. Az már más kérdés, hogy végül „természetesen” nem volt „elegendő pénz”, s ez már itt-ott meglátszik az eredményen. *Hatodszor:* komplex abban az értelemben is, hogy rövidebb ideig tartó, kiegészítő kiállítások, előadás-sorozatok, filmvetítések, egyéb közönségprogramok kísérték, kísérik – döntően előre eltervezetten, jórészt együtt hirdetve a „zászlóshajóval”. *Hetedszer:* a múzeum egész közönségét sikerült megmozgatni a vállalkozás sikere érdekében (vagy legalábbis kívülről így látja az irigykedő kolléga).

Mindez talán elég ahhoz, hogy – legalábbis a magam nevében – bátran állítsam: a 2001. év legnagyobb múzeumi vállalkozása áll mai beszélgetésünk fókuszában. Lehet, hogy nem ez vonzotta a legnagyobb közönséget; lehet, hogy a tudós szakértők és kritikusok szerint nem ez volt a szakmailag legszínvonalasabb vagy éppen legkifogástalanabb tárlat; lehet, hogy a média nem ezzel foglalkozott a legtöbbit; lehet, hogy nem ennek volt a legtöbb plakátja és hirdetése – de megismétlem: hitem szerint ez az idei esztendő legnagyobb múzeumi vállalkozása.

Csak hogy engem nem azért kértek fel (elsősorban), hogy dicsérjek, ráadásul az „ördög ügyvédjeként” nem is szabadna ezt tennem. Ha mégis fognak még hallani tőlem elismerést és dicséretet is a későbbiekben, kérem, bocsássák meg és higgyék el: akkor is csak az irigység fog belőlem beszélni.

Térjünk tehát a tárgyra, vagyis feladatomra, a kiállítás és a közönség kapcsolata kérdéseinek vizsgálatára.

II. Saját tapasztalataim és a Néprajzi Múzeum közönségkapcsolati osztálya által ren-

delkezésre bocsátott sajtófigyelő szerint egyaránt megállapítható, hogy az *Időképek* című kiállításnak eddig (is) igen szép visszhangja volt a tömegkommunikációban. Természetesen elsősorban a megnyitás körül csúcsosodott ez ki, de olvashattunk tudósításokat az előkészületek idejéből, híradásokat a további időszaki kiállítások megnyitása és más, részben a Néprajzi Múzeum életében hagyományosnak tekinthető, részben új programok kapcsán.

Sajnos érdemi, a tartalomra, a koncepcióra, a bemutatás eszközeire és módszereire, az élvezhetőségre vonatkozó eszmefuttatásokat ezúttal is alig-alig olvashattunk. Még a *Magyar Múzeumok* is csak a napokban megjelent idei 3. számában ad közre egy többé-kevésbé ilyenek értékelhető közleményt Sinkó Katalin tollából.

Az érdemi, lényegi kérdéseket felvető és elemző kiállításkritika hiányát természetesen nem lehet, nem szabad sem a most szóban forgó tárlat, sem általában a kiállítások szervezőinek, rendezőinek nyakába varrni. Sőt, éppen ez a mostani rendezvény bizonyítja, hogy van törekvés arra, hogy a gratuláción vagy a hallgatáson túllépve érdemben próbáljunk meg eszmét cserélni egy nagyravágyó és nagyszabású (mert egy teljes intézményt megmozgató és egész házra kiterjedő) kiállítás eredményeiről.

III. Mindez persze nem elsősorban a nagyközönségnek szól. A kérdés az, ők hogyan, honnan értesülhettek, értesülhetnek e kiállítás létéről, arról, hogy érdemes valamiért a Néprajzi Múzeumba menni. Vagyis milyen (volt) a reklámja? Nos: óriásplakátok, busz- és villamosmegálló hirdetései; kulturális programajánló rovatok az újságokban és műsorok az elektronikus sajtóban; turisztikai programajánlók (kisebb részben külföldön is), szórólapok, invitálók turisztikai irodákban, szállodákban. Ha jól tudom, ennyi. (Ha rosszul, akkor nem sikerült mindent észrevennem.)

Ám a magam részéről biztos vagyok abban, hogy a hazai közönség, a potenciális magyar látogatók többsége sokkal inkább egy-egy híradóképből vagy véletlenül elkapott egyéb tudósításból értesült a kiállításról, ezek hatására gondolt arra, hogy el kellene menni megnézni, mi is ez a valami. Más kérdés, hogy – biztosra veszem – ezeknek az embereknek csak a kisebbsége jutott el a gondolat valóra váltásáig. Ez persze nem csak e kiállítás kapcsán feltételezhető, hiszen a világ számos pontján gyűjtött és közzétett tapasztalatok szerint a bármely programról tudomást szerzőknek mindig csak a kisebbsége jut el odáig, hogy el is menjen a programra.

Most már tehát az a kérdés, hogy aki mindezek után eljött, eljön e kiállítás megtekintésére, milyen fogadtatásban részesül, mit kap, milyen benyomásokkal távozhat. Erre legfeljebb egy alapos, mindenre kiterjedő látogatóvizsgálat adhat valóban releváns választ. Én itt és most nem helyettesíthetem ezt.

Ehelyett legyenek tanúi egy sajátos metamorfózisnak. Mostantól az *Időképek* című kiállítás egyik látogatójának véleményét hallják. Ám ez a látogató mégsem tudja megtagadni önmagát, tehát nyilván sok olyasmit (jót is, rosszat is) észrevesz és észrevételez, ami egy „átlagos” látogatónak nem tűnne fel, vagy legalábbis nem tulajdonítana neki jelentőséget.

Szóval az elmúlt hét egyik napján délután fél 4-kor felkerestem a Néprajzi Múzeumot és a kiállítást. Másfél órát töltöttem ott, azért csak annyit, mert nem néztem meg a *World Press Photo* tárlatát és az állandó kiállítást sem (bár tudom, hogy ez utóbbi szerves része az *Időképek* című tárlatnak). Megnéztem viszont a *Parasztebédló* című kapcsolódó időszaki kiállítást. Az alábbiakban az e látogatás során tapasztaltakat és az általuk ben-

nem keltett gondolatokat tárom Önök elé, tudatában annak, hogy egyetlen ember szubjektív tapasztalatairól van szó, és egyáltalán nem biztos, hogy igazam van.

A 2-es villamosról leszállva azonnal megtaláltam a Néprajzi Múzeum épületét, és azt is konstatáltam, hogy itt van a keresett kiállítás, hiszen tábla és molinó egyaránt hirdeti a homlokzaton.

Ám a kapu előtt megijedtem. A jobb oldali táblán olvasható kiírás szerint ugyanis a múzeum november 1-jétől csak 17 óráig van nyitva. Bent azonban megnyugtattak, hogy továbbra is 18 óra a zárás ideje.

Az előcsarnokban némi átrendezés fogadott. A pénztár új (tegyem hozzá, jobb) helyre került, és párja is támadt (gondolom, ez elsősorban a *World Press Photo* miatt van). Nem tudom, hogy ezzel az ideiglenesnek tűnő megoldással függ-e össze, de feltűnő, hogy a múzeumi bolt választéka a korábbiakhoz képest jelentősen gazdagodott.

A pénztárnál megtudtam a jegyárakat és a kedvezményeket. Nagyon jó ötletnek tartom, hogy az *Időképek* vezetőfűzetével együtt megvásárolt jegy olcsóbb, mint a ket-tő külön (650 és 140 helyett 700, külföldieknek 650 és 300 helyett 750 forint). A – gondolom – két felnőtt és két gyerek számára érvényes családi jegy árával (600 forint) a múzeum szerintem csúcsot döntött, hiszen olcsóbb, mint a teljes árú felnőttjegy. Nem tudom, nem túlzás-e ez. Hiányolom viszont, hogy sem a pénztáraknál, sem a közelükben nem tüntetik fel a további kedvezményeket (elsősorban a kötelezően ingyenes kategóriákat).

Az aulába lépve kicsit megzavarodtam. Egyrészt fent folyamatosan megy az *Időképek* számítógépes-videós hirdetése. Másrészt viszont a hagyományosan itt rendezett fotókiállítás installációja enyhén szólva nem könnyíti meg, hogy megtaláljuk ennek a tárlatnak a bejáratát. Persze sikerült azért leküzdenem ezt az akadályt.

Maga a kiállítás tapasztalatom és véleményem szerint a legkülönbözőbb érdeklődésű emberek számára is kínál böngészni-, tanulmányoznivalót. A bevezetőben említett komplexitásból következően szép tárgyak és együttesek, természetből származó anyagok és fotók, speciális gyűjteményi elemek, hazai népeletünk jellegzetes, ismert vagy kevésbé ismert tárgyai, a nagyvilágból begyűjtött néprajzi anyagok és együttesek, gyűjteményi raktár és egykori tárolási formák újraalkotása, video- és egyéb installációk egyaránt megtalálhatók – hogy csak néhány elemet emeljek ki. És akkor még nem is említettem a több helyen is alkalmazott hangeffektusokat. Ez a szokatlan gazdagság és sokoldalúság a látogató számára valóban megadja az „aha-élmény” és a rácsodálkozás lehetőségét épp-úgy, mint az időérzékelésben bekövetkező csalódást (hogy tudniillik nem veszi észre, mennyi időt tölt el itt).

Alapvetően jó eligazítást adnak a látszólag csak a falnak támasztott, ám valójában rögzített üvegtáblák, amelyek a legfontosabb alapszövegeket hordozzák. Néhol sajnos elég nehezen olvashatók, mert kevés a fény.

Általánosítható tapasztalatnak tartom, és a magam részéről csak elismeréssel tudok szólni arról, hogy a kiállítási termekben a műtárgyakat nagyjából szellősen, élvezhetően és jól megvilágítva helyezték el. A rendezésnek művészeti koncepciója is van, amely számolt a rendelkezésre álló terekkel, az ezek által nyújtott lehetőségekkel és a korlátokkal, igyekszik az egyes résztemákhoz és a rendelkezésre álló vagy kiválasztott anyagokhoz alkalmazkodni.

Számos látogatóbarát, illetve ilyen típusú kiállításoknál ritkán alkalmazott megoldást

tapasztaltam a tárlaton. Különösen figyelemreméltónak tartom a már említett hanghatásokat, a sztereó nézőkéket, a különböző művészi megoldású installációkat (ezek közül nekem legjobban a falut és a várost bemutató, hanghatással és ennek váltásával kombinált fotómontázs tetszik), a gyűjteményi raktár bemutatását, a berber esküvő termék padlóra írt tájékoztató szövegeit. Mindegyiknél nagyobb és igen jól kivitelezett ötlet az udvar információs térként való bevonása, továbbá az, hogy az ablakoknál székeket is elhelyeztek azok számára, akik hosszabb ideig akarják figyelni a fotókat, filmeket vagy a televíziós adásfolyamot.

Nagyon jó ötlet, hogy két helyen is – mintegy pihenőként – fotelt, illetve széket és asztalt helyeztek el. Itt nem csupán megpihenni lehet, hanem belelapozni a zsinórral kikötött katalógusba is. Nagyon jól van megoldva a tűzcsapok eltakarása, szinte alig lehet észrevenni őket. Ugyancsak dicsérem, hogy ahol sok tárgy van együtt a vitrinekben, ott a tárgyfeliratokat a vitrinek kívül oldották meg, számozva az egyes műtárgyakat.

Csak a harmadik teremben figyeltem fel arra, hogy a földszinti kiállítási terekben nincsenek őrkök. Gondolom, sőt, biztos vagyok benne, hogy technikailag minden terem ellenőrzött és védett, mégis elcsodálkoztam ezen a „merészségen”. És miközben adott egy felszabadultságérzést, hogy nem figyelik minden mozdulatomat (vagy legalábbis én nem látom), egy kicsit árvának is éreztem magam több termen keresztül – teljesen egyedül.

És most folytassuk kérdésekkel, kifogásokkal. Dicsérendő, hogy az egész kiállításra és a kísérő anyagokra a magyar–angol kétnyelvűség a jellemző, így a kiállított tárgyak döntő többségénél is kétnyelvű feliratok olvashatók. Ám nagyon furcsállom, hogy ez nem teljes és következetes. Nem csupán arról van szó, hogy egyes cédulákon nincs meg angolul a tárgyat őrző intézmény neve, hanem arról, van, ahol pedig még a tárgy megnevezése sincs meg. Néhány helyen pedig teljesen hiányoznak a tárgyfeliratok (például a 3. teremben a falusi családfánál vagy a *Múzeum mint időgép* folyosóján). És nem sikerült azt sem kitalálnom, milyen logika, milyen indok húzódik meg e következetlenség mögött.

Dicsérném a tartóban elhelyezett információs lapok ötletét is, ám egyrészt nem világos, milyen logika szerint kerültek oda, másrészt számomra az erős bizalmatlanság jele, hogy egy-egy példány van belőlük, és zsinórral vannak odakötve a tartóhoz. Gyanítom, hogy a túl sok tűnhetett el belőlük az idők során, ezért döntöttek így, mégsem tudom helyeselni ezt a megoldást. Ráadásul a zsinór több helyen rövid, alig lehet szemközrebe emelni a lapot.

Elsőre nagyon tetszett a látogatók irányítására alkalmazott megoldás, a földre ragasztott kiállításlogo a nyilakkal. Ám rá kellett jönnöm, hogy a látogató nem mindig néz a lába elé, így nem feltétlenül veszi észre ezeket a jeleket. Ráadásul a földszinti folyosó végén csak egy félig behúzott függöny található, mindenféle jelzés nélkül. Aki úgy jutott ide, hogy nem vette észre a hátsó lépcső előtt a két irányba mutató jelet, az könnyen gondolhatja (különösen, ha nincs a kezében vezető), hogy itt vége is van a tárlatnak. Pedig nagy kár lenne, ha a folytatást kihagyná!

E látszólag apró jelek nyomán is elgondolkoztam azon, mennyire és hogyan volt, van megszervezve a kiállítás karbantartása. Találkoztam azután elcsúszott feliratokkal, nem égő lámpákkal és néhány más kisebb hiányossággal is. A legnagyobb kifogásom azonban az, hogy a második emeleten, a kiállítás végén, az árusítópultot követő részben elhelyezett valamiről nem lehet tudni, hogyan kapcsolódik a kiállításához, ottjártamkor

nem működött a számítógép, nem élt a naptárelméleti illusztráció sem. Kifejezetten lehangoló befejezés!

Mindannyian tudjuk, hogy milyen nehéz folyamatosan karbantartani a tárlatokat, s ez fokozottan áll egy ilyen hosszú ideig nyitva tartó bemutató esetében. Mégis, miután a Néprajzi Múzeum egész éves kiállítási és közművelődési tevékenysége ezen a kiállításon alapul, erre épül, feltétlenül nagyobb gondosságot igényelne.

IV. A kiállítás a látogatónak készül, őerte van elsősorban. Szubjektív megítélésem szerint az *Időképek* tervezői és rendezői nagyon sokat tettek azért, hogy látványos, érdekes, élményt adó és tanulságos tárlatot állítsanak elénk. Alapvetően sikerrel is jártak. Szomorú, hogy ennek ellenére látogatásom alatt összesen 6 másik látogatóval találkoztam a termek és folyosók hosszú során át. Lehet, hogy én fogtam ki rossz pillanatot, lehet, hogy tíz perccel azelőtt több tucatnyian voltak, de sajnos nem tarthatom ezt valószínűnek. Az tény, hogy ahányszor sétám közben letekinthettem az aulába, a *World Press* Photo tablói között mindig legalább harminc-negyven embert láttam. Kíváncsi vagyok, végül is mekkora látogatószámot tud majd év végén felmutatni a Néprajzi Múzeum.

Összefoglalás helyett két dolgot szeretnék hangsúlyozni. Az egyik: a lehető legjobb szándékkal és a felkéréstől megtisztelve arra törekedtem az anyaggyűjtés és a beszámoló készítése során, hogy valamilyen általam elképzelt ideális kiállításhoz mérjem az *Időképek* című tárlatot. Bírálataim, kérdőjeleim, megjegyzéseim mind ebből az alapállásból fakadnak. Legfeljebb egy kis irigység keveredett mellé, melynek okaira a bevezetőben már utaltam.

A másik: évek óta nagy érdeklődéssel és lelkesen figyelem a hazai múzeumaink részéről tapasztalható újjítási és megújulási kísérleteket. Meggyőződésem, hogy a jelentős mértékben kedvezőtlen társadalmi és jogi-pénzügyi környezet, a fenntartók részéről mutatkozó, elsősorban forráshiányból fakadó költségvetési szűkkeblőség és egyéb akadályozó tényezők ellenére nagyon jelentős változások zajlanak a múzeumok világában. Kívülről nézve úgy látom, a Néprajzi Múzeum az elmúlt néhány évben nagyon sokat haladt előre ezen az úton. A tudatos kiállításpolitikai kialakítása és következetes betartása, a szakmai-tudományos munka terén elért eredmények, a múzeum munkatársainak szakmai és közéleti tevékenysége egyaránt ezt bizonyítja. A már hosszabb ideje fenyegető költözés (vagy inkább kiköltöztetés) veszélye ellenére (vagy talán éppen azért) a Néprajzi Múzeum a legnépszerűbb és legismertebb gyűjteményeink között tartható számon. E folyamatba illeszthető az összességében minden szempontból sikeresnek, korszerűnek és hatásosnak nevezhető *Időképek* is.